

התשובה כתהליך אישי

הרב נחום אליעזר רבינוביץ'

אני רוצה להעיר הערה קטנה שהיא מרכזית מאוד בפרשיית יום הכיפורים. הערה שתעזור לנו להבין למה אנחנו רואים מצד אחד תופעות של קיום הבטחות הנביאים לעיננו, גידול של עם ישראל בארצו, גידול של תורה בארץ ישראל, והכל במימדים שלא היו כמותם מאז ומעולם. אבל יחד עם זה יש גם צד הפוך, יש גם אימה ופחד, חיילים נהרגים וכו'.

אם נעיין בתורה בפרשת יום כיפור, נמצא שהדבר המרכזי הוא מפליא ביותר, חידה סתומה. כך נאמר בתורה בתחילת פרשת אחרי מות [ויקרא טז]:

(ב) וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה דַּבֵּר אֶל אֶהֱרֹן אַחִידְךָ וְאֵל יָבֵא בְכָל עֵת אֶל הַקֹּדֶשׁ מִבַּיִת לַפְּרֻכֹת אֶל פְּנֵי הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עַל הָאֹרֹן וְלֹא יָמוּת כִּי בְעֵנָן אֲרָאָה עַל הַכַּפֹּרֶת: (ג) בְּזֹאת יָבֵא אֶהֱרֹן אֶל הַקֹּדֶשׁ בְּפָרֹךְ בֶּן בָּקָר לַחֲטָאת וְאֵיל לְעֹלָה: (ד) כְּתַנֶּת בֶּד קֹדֶשׁ יִלְבָּשׁ וּמְכַנְסֵי בֶד יִהְיוּ עַל בְּשָׂרוֹ וּבְאֵבָנָיִם בֶּד יִחַגֵּר וּבְמַצְנֶפֶת בֶּד יִצְנַף בְּגָדֵי קֹדֶשׁ הֵם וְרַחֵץ בַּמִּים אֶת בְּשָׂרוֹ וְלִבְשֵׁם: (ה) וּמֵאֵת עֶבֶד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יִקַּח שְׁנֵי שְׁעִירֵי עִזִּים לַחֲטָאת וְאֵיל אֶחָד לְעֹלָה: (ו) וְהִקְרִיב אֶהֱרֹן אֶת פֶּר הַחֲטָאת אֲשֶׁר לוֹ וְכִפֶּר בְּעֵדוֹ וּבְעֵד בֵּיתוֹ: (ז) וְלָקַח אֶת שְׁנֵי הַשְּׁעִירִים וְהִעֲמִיד אֹתָם לִפְנֵי ה' פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד: (ח) וְנָתַן אֶהֱרֹן עַל שְׁנֵי הַשְּׁעִירִים גּוֹרְלוֹת גּוֹרֵל אֶחָד לַה' וְגּוֹרֵל אֶחָד לְעֹזָאֵל: (ט) וְהִקְרִיב אֶהֱרֹן אֶת הַשְּׁעִיר אֲשֶׁר עָלָה עָלָיו הַגּוֹרֵל לַה' וְעָשָׂהוּ חֲטָאת: (י) וְהַשְּׁעִיר אֲשֶׁר עָלָה עָלָיו הַגּוֹרֵל לְעֹזָאֵל יַעֲמֵד חַי לִפְנֵי ה' לְכַפֵּר עָלָיו לְשַׁלַּח אֹתוֹ לְעֹזָאֵל הַמִּדְבָּרָה: (יא) וְהִקְרִיב אֶהֱרֹן אֶת פֶּר הַחֲטָאת אֲשֶׁר לוֹ וְכִפֶּר בְּעֵדוֹ וּבְעֵד בֵּיתוֹ וְשַׁחַט אֶת פֶּר הַחֲטָאת אֲשֶׁר לוֹ...

קורבן חטאת הוא הקורבן המכפר על העוונות. נצטוונו בזמן שבית המקדש היה קיים, לקחת מאת בני ישראל שני שעירי עיזים לחטאת. חז"ל מסבירים ששני השעירים צריכים להיות שוים במראה, בקומה ובדמים [יומא סב, ב] - עד כמה שאפשר שיהיו דומים לגמרי. אהרן לוקח את שני השעירים הדומים, ומטיל גורל וכך נקבע איזה שעיר יוקרב לה' ואיזה יושלך לעזאזל.

ואנחנו תמהים! לוקחים שני שעירים דומים לחלוטין (ככל שניתן) ונותנים עליהם שני גורלות. על פי הגורל יוחלט איזה לה' ואיזה לעזאזל. למעשה, שני השעירים נבחרו להיות חטאת, ושניהם באמת מכפרים (כפי שנראה בהמשך). עלינו להבין מדוע נדרשים שני השעירים, מה מועיל השעיר השני אחרי שהשעיר הראשון כבר כיפר!?

השעיר שעלה עליו הגורל לה', הוא זה שמוקרב בתוך המקדש, הוא זה שמקריבים אותו לכפרה על חטאות עם ישראל. אבל לא הוא בלבד, אחרי שהתורה מסבירה את כל התהליך של השעיר שעלה עליו הגורל לה', התורה ממשיכה ואומרת:

(כ) וְכִלָּה מִכַּפֵּר אֶת הַקֹּדֶשׁ וְאֶת אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת הַמִּזְבֵּחַ וְהִקְרִיב אֶת הַשְּׁעִיר הַחַי: (כא) וְסָמַךְ אֶהֱרֹן אֶת שְׁתֵּי יָדָיו עַל רֹאשׁ הַשְּׁעִיר הַחַי וְהִתְנַדָּה עָלָיו אֶת כָּל עֲוֹנוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶת כָּל פְּשָׁעֵיהֶם לְכָל חֲטָאתָם וְנָתַן אֹתָם עַל רֹאשׁ הַשְּׁעִיר וְשַׁלַּח בְּיַד אִישׁ עֵתִי הַמִּדְבָּרָה: (כב) וְנִשְׂאָה הַשְּׁעִיר עָלָיו אֶת כָּל עֲוֹנוֹתָם אֶל אֶרֶץ גְּזֵרָה וְשַׁלַּח אֶת הַשְּׁעִיר בַּמִּדְבָּר:

התמיהה גדולה מאוד! הרי כבר למדנו שהכהן מקריב את השעיר הראשון בקדושה ובטהרה, מזה את דמו על המזבח וכו'. והרי השעיר הראשון הוא חטאת וגם השני הוא חטאת, והתורה אומרת בפירוש שהשעיר השני נושא את כל פשעיהם וחטותיהם של ישראל למדבר. מה פשר הכפרה הנוספת?!

אמנם אם ניתן את הדעת לענין הזה, נבין שהתורה מלמדת אותנו כאן את יסוד אמיתת התשובה. אמנם כל בני האדם נולדו מאדם הראשון, כל אדם נברא בצלם אלוקים, אבל אין זה אומר שמכל אדם הקב"ה דורש את אותו הדבר. אין לך שני בני אדם שנולדו וגדלו בדיוק באותם תנאים, נולדו עם אותם כוחות בדיוק (כוחות הנפש וכוחות הגוף) הרי כל אדם שונה לחלוטין, כל אדם הוא יחידה עצמאית שאין כמותה. ודאי שיש דמיון בין בני אדם, אבל לכל אחד יש את השוני והייחוד שלו. כוחות הנפש של אדם זה, שונים לגמרי מכוחות הנפש של אדם אחר. מי שגדל בעיר יש לו מעלות וחטרונות, שהן שונים ממי שגדל במדבר.

ברור אם כן שכל אדם שונה מחבירו, וממילא גם הדרישות המוסריות של כל אחד ואחד לא יכולות להיות דומות. אי אפשר שאותה תשובה שמועילה לאדם זה, לחוטא זה, תתאים בדיוק לחוטא אחר. התורה מלמדת אותנו את שתי הקצוות. יש מי שהוא נדמה לחטאת הראשונה, לשעיר שעלה עליו הגורל לה'. אדם עבר עבירה והוא יכול לעשות תשובה כזו שלאחריה הוא יכול להיכנס להיכל ה', את הדם של השעיר היו מזים בקודש הקדשים.

אבל אין זה אומר שכל אדם מסוגל להתכפר בתשובה כזו, התורה עצמה אומרת שזה לא יכול להיות. יש בני אדם שהתשובה שלהם חייבת להיות לגמרי שונה. השעיר השני נושא עליו את חטאות בני ישראל אל המדבר, אל ארץ גזירה, מרחיקים אותו מכל דבר. אין שם לא קדושה, לא עבודה במקדש. אבל רק הוא יכול לכפר על עוונות של כאלה שאינם כלולות בכפרתו של השעיר הראשון.

ברור שהתורה מציבה שתי אלטרנטיבות קיצוניות, אבל קל מאוד לדמיין, וניתן לראות את זה גם בעיניים, שיש בין שתי הקצוות עוד מקרים רבים ושונים, ספקטרום שלם. בעצם כל אדם זקוק לתשובה שמתאימה לו בלבד ולא לחבירו. התשובה צריכה להתאים לכוחות שיש לנפש אותו אדם, לתנאים שבהם הוא חי, תנאים שלא נתונים לבחירתו. יש לכל אדם בחירה חופשית, אבל יש דברים שאין לו בחירה בהם. אדם לא בוחר האם להיוולד במדבר או בעיר, אדם לא בוחר האם הוא נולד למשפחה של לומדי תורה ויראי שמים או ח"ו להיפך, אין לאדם בחירה לגבי הרבה עיקרים של חיו.

זהו היסוד של יום הכיפורים. חז"ל אומרים שכולם עוברים לפניו כבני מרון, הגמרא [ראש השנה יח, א] מסבירה שכל אחד ואחד עובר לבדו (הגמרא מציעה כמה פירושים אך היסוד של כולם הוא שכל אדם עובר לבדו). המדד של התשובה של ראובן שונה מהמדד של התשובה של שמעון.

מי שלא מבין את הדבר הזה, יתכן שמאבד את כל האפשרות של החזרה בתשובה. מי שמודד את עצמו במדד של אחרים, ולא מנסה להבין מה יש בנשמתו, מה יש בכח נפשו, מה גרם לו להתפתח בכיוון מסוים, מי שלא מתמקד בכך ומבין שאת זה עליו לתקן, לתקן בדרך שלו, הפסיד את האפשרות של תשובה.

לא רק את האפשרות של תשובה אדם כזה מפסיד, אלא גם את כל מהות בניינו של האדם. שהרי מה זו בעצם תשובה? אדם גדל ומתפתח ויש לו כוחות נפש שבהם חננו הקב"ה ואם הוא מצליח להוציא מהכח אל הפועל את כוחות הנפש שלו, אם הוא מצליח בכוחות הנפש שלו להכיר את בוראו ולעשות את מה שהוא מסוגל לעשות, הרי שאדם זה כבר מתוקן. התשובה, האפשרות של תשובה, היא בעצם היישום למעשה של הבחירה. רק אם אדם מכיר מה יש בכוחו לעשות הוא יכול לבחור לעשות את הטוב. וזו התשובה. לא צריך תחילה לקלקל, אין הכרח שתחילה אדם יעשה חטאים כדי לשוב בתשובה. כל אחד צריך להבין שאם הוא לא מתחיל ומתקן הרי בעצם זו העבירה, מי שלא מנצל את כוחותיו לתיקון, בכך הוא עובר עבירה, ועל כך הוא זקוק לכפרה.

זהו המסר העיקרי של יום הכיפורים. עלינו להבין שהקב"ה ברא בעולמו בריה כזו שאין כדמותה, האדם הוא בריה שיש בו מצד אחד שיון גמור, כל אדם ואדם נברא בדמותו של אדם הראשון, כל אדם

באשר הוא נברא בצלם אלוקים, אותו צלם אלוקים. אבל כל אדם ואדם באשר הוא גם שונה מהקצה אל הקצה. העבודה האמיתית של האדם היא למצוא ולהבין ולגלות את הכוחות המיוחדים שלו ועימם לתקן את העולם כולו.

אם אנחנו נזכה בעזרת ה', שכל אחד ואחד ימצא את הייחוד שלו ויממש את הכח המיוחד שבו לעבודת ה', כי אז תהיה הכפרה שלימה מכל הצדדים. יהי רצון שנזכה לגמר חתימה טובה לנו ולכל עם ישראל כולו.